

*Bulgarian Language and Culture Abroad
Български език и култура по света*

Втори форум на българските училища в Западното полукълбо, 2016 г.

КАРТА „БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК НА НОВО МЯСТО ПО СВЕТА“

Ана Кочева

Институт за български език – БАН

Най-новата карта, изработена в Институт за български език – БАН, е посветена на разпространението на българския език на ново място по света. Тя е естествено продължение на Картата на диалектната делитба на българския език, която представя диалектите в границите на езиковия континуум. Към проучването им родната лингвгеография има своите естествени научни претенции, защото българският диалектен език днес, поради промени от извънезиков характер, се открива във и извън държавните граници на Р България в трите историко-географски области: Мизия, Тракия и Македония. Българският език обаче се открива и на редица нови места по света в резултат на различни емиграционни вълни – в Европа, Америка и Австралия, където емиграцията ни е по-голяма, и в Азия и Африка, където има по-скоро символичен характер.

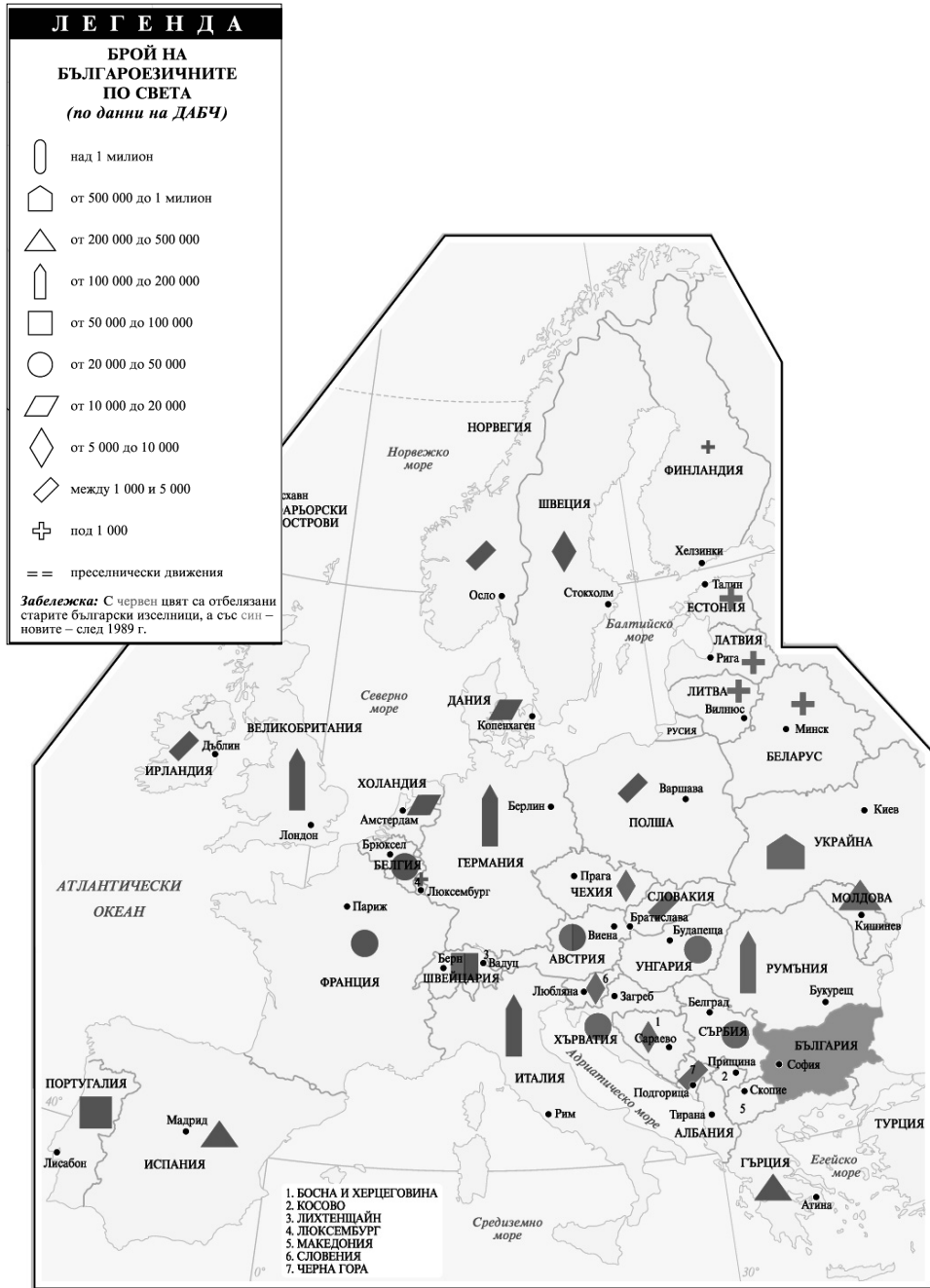
Българският език на ново място се говори по различен начин в зависимост от това:

1. Дали преселническото население е по-многобройно и компактно, т.е. дали е признато за национално малцинство, или става въпрос за група, която не е призната за национално малцинство в чужда държава със свой език.

2. Използването на българския език по света, особено там, където отсъства компактно и по-многочислено малцинство, има подчертано **поколенчески** характер. Докато у първото преселено поколение в новата страна употребата му е редовна, то у втората генерация, т.е. децата на същите родители, тя вече е стеснена, за да премине у третото поколение само в семеен спомен.

3. От значение за запазването на българския език е и **броят на емигрантите и на емигрантските вълни**, които подхранват и задържат използването на българския език. Полученият народностен континуитет подхранва по-продължително съхранението на българския език в тази страна.

4. За запазването на българския език в чужбина съществена роля играят и изградените **поддържащи институции** в страните, приели български имигранти – обществените организации, сдруженията и дружествата, клубовете

на българите с еднакви интереси, българските училища, църковните общини, културните заведения, различните по тип медии (вестници, радио, телевизионни канали) и пр. Броят им съвсем не е пълен и точен, като се има предвид динамичното им развитие, водещо до промени, т.е. сведенията за поддържащите институции имат ориентиловъчен, а не абсолютен характер.

5. От **многобройните форми** на проявление на българския език – **книжовна, разговорна, диалектни, регионални, писмено-регионални** – от значение е да се установи, и то най-общо, коя е преобладаващата езикова форма както при устната реч, така и при писменото ѝ регистриране, ако има такава.

6. Тъй като проблемът е **лингвистичен**, основният термин, с който се работи в случая, е **българоезични** емигранти/имигранти. Това са всички етнически българи (по произход), които и сега използват различните форми на български език, независимо от своята религиозна или нова държавна принадлежност.

Статистическите данни, които се привеждат тук, понякога са противоречиви, поради което нямат дефинитивен характер. Те са заимствани от различни съобщения на Държавната агенция за българите в чужбина (ДАБЧ), която пък в различни години ги е получавала по официален и неофициален път от различни държавни и обществени (наши и чужди) ведомства, от български задгранични имигрантски организации, от научни изследвания на институти и др. Затова числените данни са усреднени, както е направено в легендата към картата, за да се получи картина, близка до действителната. От съществено значение е също така и **самооценката** за броя на **самите имигранти**, които общуват помежду си на български в пределите на страните, където живеят. **Тези самооценки също се цитират по данни на ДАБЧ. Основните сведения от ДАБЧ са обобщени от д-р Й. Колев в книгата му „Майка България и нейните чеда по света“, С. 2013, а след това са цитирани и тук.**

С оглед на **типологията** на преселванията и най-общите езикови типове, представени от българската емиграция, се очертава следната картина, отразена на картата.

I. Българският език на Балканите в съседните страни

Тук, разбира се, не става дума за българския език на старо изконно, историческо място от етническия континуум. Това беше направено с изготвянето на „говорещата карта“ на българските диалекти от цялото езиково землище в Секцията за българска диалектология и лингвистична география (СБДЛГ) на Института за български език (ИБЕ) при БАН, а за **преселническо българско население в относително по-ново време.**

1. В Р **Турция** по данни от различни години (1960, 1993, 2007 г.) българоезичните (християни и т.нар. помаци) са между 270 000 и 600 000. Тук се визират не толкова изселените български турци по време на т.нар. „възродителен

процес“, за които българският език е втори, а преди всичко изселилите се българи мюсюлмани след Освободителната война 1878 г. и след Балканските войни 1912 – 1913 г. Българите мюсюлмани от Ловешко и Родопите са настанени основно в Източна Тракия на мястото на принудително прогонените по време на войните и след това български християнски семейства, които основават свои нови домове най-вече в Източна България. Като се прибавят към тях и данни за българоезични от Р Македония (РМ) и Егейска Македония (ЕМ) и преселилите се по време на т.нар. „възродителен процес“, броят на българоезичните надхвърля милион и половина души. **Форми на БЕ:** а) диалектни (основно): от ловешко-тетевенски тип; от централно- и западнородопски тип и от югозападнобългарски тип; б) книжовнобългарска форма на останалите в Турция български християни в разговорна и писмена разновидност.

2. В **Р Гърция** броят на нашите икономически имигранти, които живеят дисперсно, е непостоянен. Според неофициални сведения е между 200 000 и 250 000 души. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна (с информатори от всички краища на страната); б) книжовнобългарска – писмена и разговорна.

3. В **Р Сърбия** броят на неавтохтонните българи е неясен. За Сръбски Банат, получен след разпадането на Австро-Унгария, се сочи, че има 6000 българи, а за българоезичните от РМ и ЕМ – над 20 000. **Форми на БЕ:** а) диалектна (основно) – банатска (пал’кёнска); б) банатска писмено-регионална; в) книжовнобългарска.

4. В **Р Хърватия** броят на емигрантите от български произход е между 8 и 10 000, повечето от тях са с висок образователен ценз. Българоезичните от РМ са около 11 000, а по самопреценка – 15 000.

5. В **Р Словения** броят е неясен поради неясните названия, които прикриват произхода – „югославяни“, „национално неопределени“ и пр. Като българи се сочат само 168 души, но по самооценка имигрантите с български произход са около 5000.

6. В **Босна и Херцеговина** българският език е представен от югозападнобългарска диалектна и писмено-регионална норма от РМ от 2500, а по самооценка от 6000 души.

7. В **Черна гора** броят на хората от български произход варира между 1500 и 3000 души. Отбелязано е 1 дружество за приятелство.

8. В **Румъния** според официалната румънска статистика броят на българите е силно занижен – 8029, като 7000 от тях са от Банат. Числото на българоезичните от РМ е 731 човека. Банатските българи са католици, живеещи основно в община Тимишоара. Разбира се, вън от статистиката остават десетки български източноправославни села около Букурещ, жителите на които основно се занимават с градинарство. Според самооценка броят на православните българи в Румъния надхвърля 170 000, а съществуват и публикации, според които той е надхвърлял дори 1 милион. Факт е обаче, че по-голямата

част от тези българи вече са денационализирани. Единствено със статут на национално малцинство се ползват банатските българи, които имат и свой представител в Парламента. **Форми на БЕ:** а) диалектна – североизточнобългарска (основно мизийска и балканска) за българите ортодокси от Влашката равнина и банатскобългарска (пал'кѐнска), получена в миналото от смесването на източнобългарски (родопски и мизийски) особености със северозападнобългарски (торлашки) у българите павликяни, приели католицизма. Те са напуснали България през XVII в. след неуспеха на Чипровското въстание и са се установили в Банат, Австро-Унгария, който сега основно е преминал в Румъния; б) писмено-регионална форма на българския език в Банат, създадена въз основа на местния диалект на латиница през 60-те г. на XIX в. със значителна литература; в) книжовен български език във всичките му форми.

9. В Р **Кипър** българската общност е **нова** и наброява около 50 000 души. Икономическите имигранти са от два типа: висококвалифицирани и селскостопански работници. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектни; б) книжовна.

II. Българският език в бившия СССР

Като наследник на старата Руска империя, бившият СССР се разпростира върху два континента – Европа и Азия, което би ни дало основание днес – след разпадането му – да разгледаме българската имиграция поотделно във всяка една от страните съобразно това в кой континент се намира тя. Преселванията по вълни и години в Руската империя (и СССР) могат да бъдат подредени така: големи (1782); значителни (1773, 1790, 1801 – 1812; 1830 – 1837 в Бесарабия). След присъединяването на Бесарабия към Молдова след Кримската война част от българите в Бесарабия се преселват в Приазовието. (След 1878 г. Южна Бесарабия отново се връща в Русия.) След 1871 г. големи групи бесарабски и таврийски преселници биват преместени в Средна Азия, Сибир и Далечния изток, за да обработват нови земи. От 1918 до 1940 г. Бесарабия е върната на Румъния. Българите биват задължавани да учат румънски. Отпорът от българска страна е голям. Започва насилствено изселване от румънска страна на бесарабски българи в Бразилия, Уругвай, Аржентина. След Октомврийската революция, и по-специално през 30-те г. по време на колективизацията, като „кулаци“ хиляди трудолюбиви българи са изселени в Сибир, други хиляди поради сушата умират от глад. След 1923 г. в СССР, и то в Украйна и Крим, от България пристига нова вълна от политически имигранти – комунисти. На 28 юни 1940 г. в Бесарабия навлиза Съветската армия, която прогонва румънската администрация, но за кратко. През лятото (1941) румънските войски отново се връщат в областта. След Сталинградската битка Бесарабия отново се включва в границите на СССР. Българското население пак е в немилост заради съюза между Германия и Царство България по време на войната. Голяма част от бесарабските българи (около 60 000) са наказани

заради това и са изпратени във вътрешността на страната (Урал, Сибир, Средна Азия). През 1945 – 1946 г. в Бесарабия отново е настъпила суша. От 30 до 50% от българите умират от глад. Днес в Източна Украйна и в Крим българското население пак е подложено на изпитания. Българската Голгота там още не е извървяна.

И въпреки всичко в тези области, наречени неслучайно в миналото „нова България“, и сега е запазена компактна и внушителна маса от българско население, което будно пази своето национално съзнание и народния български език. Ето емиграционната картина по страни.

В **Молдова** българите са със статут на национално малцинство. По официални данни (освен в Кишинев, където те са 10 000) в южната част на страната – според преброяване от 1986 – те достигат до 88 419 души (без гагаузите, преселени в миналото заедно с българите от Североизточна България, православни и двуезични – тюркоезични и българоезични, и наброяващи 241 877 души). Сведения за българите преселници в непризнатата Приднестровска република, създадена на територията на Молдова, няма. По неофициални данни в Молдова живеят около 250 000 – 300 000 души българоезични. **Форми на БЕ:** а) диалектни (основно): от източнобългарски тип (балкански, подбалкански – сливенски и ямболски; мизийски – шуменски, силистренски; източнородопски) и северозападнобългарски (видински, белослатински тип – слабо представени); б) книжовнобългарска форма.

В **Украйна и Крим** през 1926 г. официалната статистика отбелязва 92 078 българи, през 1979 г. – 238 000; като роден език българският е посочен от 164 000 души, през 1989 г. българите вече са 233 800, а родният език е отбелязан от 162 000. Според неофициални данни, но от други украински публикации, числото на българите в Украйна варира между 600 и 800 000 души. **Форми на БЕ:** а) диалектни (основно): от източнобългарски тип (балкански, подбалкански, мизийски, тракийски), западнобългарски тип (шопски).

В **Руската федерация** българите нямат статут на национално малцинство. В **Казахстан** броят на българите днес е около 7000 (официално). В **Узбекистан** броят на българите е над 2000. Това са наследници на депортираните бесарабски и таврически българи по времето на сталинизма. Символичен е броят на българите в другите бивши републики на СССР.

III. Българският език в Централна и Западна Европа

Независимо от различните български имиграционни вълни в тези части на Европейския континент основна и най-голяма си остава т.нар. ранна имиграционна вълна на българските градинари. Нашите забележителни майстори на зеленчукопроизводството се появяват в различни времена по всички континенти на света и оставят трайни следи с резултатите от дейността си и благодарствени спомени в съзнанието на местните хора, но най-дълготрайна и

результатна е тяхната работа тъкмо в Централна и Западна Европа. Именно тук едно от положителните преносни значения на етнонима **българин** е 'добър производител на зеленчуци, майстор градинар'. Така е в Унгария, Чехия, Словакия, Полша и Австрия. Българи градинари откриваме и в Румъния, Сърбия, Хърватия, Словения, та дори и в Средна Азия, но славата им тръгва тъкмо от Централна и Западна Европа.

В **Р Унгария** на базата на уважаваните в миналото градинари броят на българите нараства по-късно и се сочи, че варира от 5000 до 7000. След това той е определян и до 20 000. Към него трябва да се прибави и числото от 2000 преселници от Македония с български произход. **Форми на БЕ:** диалектна от централнобалкански тип; мизийски и югозападнобългарски; б) книжовна – писмена и разговорна.

В **Р Чехия и Р Словакия** броят на българите по официални данни е 5000, а по неофициални – варира от 16 до 20 000 души. Още в началото на ХХ в. (1901 г.) в Братислава функционира Българско градинарско дружество. Македонските българи пък се проявяват като добри сладкари – данните за тях са за около 2000 души. Числото на българите за Словакия е намалело – сега надхвърля 1000 души, те живеят предимно в столицата Братислава. **Форми на БЕ:** а) диалектна (неосновна) – от централнобалкански и от югозападнобългарски тип; б) книжовна (предимно в градовете, където многобройната българска интелигенция е с висок професионален статус).

В **Р Австрия** българската експанзия започва с появата на първите градинари по Средния Дунав в началото на ХХ в., за да остане малка част от тях в наши дни. Съвременните имигранти са от друг тип – висококвалифицирани хора на бизнеса, науката и изкуството, които обитават най-големите градове на Австрия. Броят им през 2005 г. достига до 30 000. **Форми на БЕ:** а) диалектна (неосновна) – от североизточнобългарски тип; б) книжовна (и говорима).

В **Германия** броят на българите според официални данни е 61 854 души (без да се отчитат 12 000 студенти и специализанти). Приблизително толкова (62 295) са сведенията за емигрантите от Македония, които говорят други форми на българския език. Има информация за незаконно пребиваващите в Германия българи, които работят нелегално най-трудоемката и тежка работа. С тях и със студентите броят доста надхвърля 100 000. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна (неосновна); б) писмено-регионална форма на БЕ в РМ; в) книжовнобългарска – писмена и говорима.

В **Испания** след 1995 г. броят на българите имигранти непрекъснато расте: от над 200 000 до 300 000. Испания е най-предпочитаната от българите за заселване страна в Европа. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна (но особено много – родопска (югоизточнобългарска) и югозападнобългарска); б) книжовна, в редица случаи затихваща.

В **Италия** броят на българите след 1989 г. нараства от около 12 000 до 70 000. Още по-голям е броят на българоезичните от Македония – официално 89 071, по самопреценка – 100 000. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна, но предимно югозападнобългарска; б) писмено-регионална форма на БЕ в Македония; в) книжовна в двете ѝ разновидности – писмена и разговорна.

Във **Франция** живеят около 35 000 българи; от РМ са 2300, а по самопреценка – 12 000. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна, но преобладава югозападнобългарската; б) книжовна.

В **Португалия** броят на българските имигранти официално е обявен за 7000 през 2001 г., но сега е нараснал 10 пъти на 70 000. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна, но особено югозападнобългарска и родопска; б) книжовна.

В **Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия** живеят около 100 000 българи с растяща тенденция към 150 000 (имат се предвид и лицата с двойно гражданство). Българоезичните от Македония са по-малко.

В **Кралство Белгия** българите са регистрирани през 2010 г. като 7443 души, но по самопреценка са два пъти повече. Заедно с българоезичните от Македония (около 12 000 души) те създават значителен слой в обществото. **Форми на БЕ:** а) диалектна (предимно западнобългарска) и книжовна.

В **Ирландия (ЕЙРЕ), Швейцария, Холандия, Дания** броят на българите (според официалните статистики на всяка една държава поотделно) е около 3000 души, т.е. около 12 000 заедно. Българоезичните от Македония – според различни статистики – се сочат като 60 000 (за Швейцария), 10 – 15 000 (за Холандия), 12 000 (за Дания). **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна с превес на югозападните български говори, б) писмено-регионална норма на БЕ в Македония и в) книжовнобългарска.

В **Швеция** по официални данни българските имигранти са около 3508, а по неофициални около 10 000 души; за българоезичните от Македония официалната шведска статистика сочи 3669, а македонската (неофициална) – 12 000 – 15 000. **Форми на БЕ:** а) разнодиалектна с преобладаване на югозападнобългарската; б) писмено-регионална норма на БЕ в Македония; в) книжовнобългарска с двете си разновидности – писмена и разговорна.

В **Норвегия** според официални данни българските имигранти са около 1580 българи и почти толкова българоговорящи от Македония, т.е. всичко около 4000 души. **Форми на БЕ:** а) диалектна с превес на югозападната; б) писмено-регионална норма на БЕ в Македония; в) книжовнобългарска.

В **Полша** официалният брой на българските имигранти е 1000 с тенденция към нарастване до 2000, каквото е числото и на българоезичните от Македония.

Символичен (под 1000) е броят на българите в следните европейски страни: Финландия – 300 души (но има 1 българско дружество, 1 клуб, 1 вестник); Люксембург – 600 души.

IV. Българският език в Азия

Ситуацията в Азия по отношение на езика (с изключение на Израел, Дубай и Катар) също има символичен характер, като по-горе описаните случаи. В **Сирия** днес по време на войните не е известно колко българи са останали в страната от по-раншния брой от 1500 – 2000 души. В **Ливан** – 550 души. В **Кувейт** – над 50 са били смесените семейства с 1 медицински работник в тях. В **Йордания** – около 1000 души. В **Китай** – около 150 души. В **Япония** – повече от 600 души. Единствено за **Федерацията ОАЕ** са посочени 5000 българи, от които 4000 живеят в Дубай, като се занимават с хотелиерство и озеленяване.

По-специално стои въпросът с българския език на българските евреи в **Израел** и техните потомци, за които той не е народностен. Броят на българоговорящите евреи днес е 50 000. Основно те живеят в гр. Яфа, който се е превърнал почти в квартал на Тел Авив. Евреите са съхранили не само българския си език, но изявяват по всеки повод чувство на благодарност към страната, която ги е запазила от изстребление до тяхното напускане през 50-те г. на XX в. В Израел има 1 български културно-информационен център с 1 клуб, 1 Съюз на българските евреи, 1 вестник, 1 дружество за приятелство с България, 1 културен институт, 1 промишлена палата и 1 българско училище.

V. Българският език в Африка

С изключение на **ЮАР**, където БЕ се говори от 50 – 60 000 души нови преселници от всички български краища и се поддържа от 3 български културни центъра и 2 български неделни училища, а също така и Либия, където до войната имаше 15 000 души (а сега не е известно колко), БЕ също има символичен характер в **Египет**: 130 – 150 души; **Тунис**: 380 души; **Алжир**: 500 – 600 души; **Мароко**: 400 души.

VI. Българският език в Америка

В **САЩ** броят на българските преселници след последната, четвърта емигрантска вълна (след 10. 11. 1989 г.) е нараснал на 300 000 (само в Чикаго той е над 50 000). В САЩ идват нови българи от всички краища на страната, поради което **формите на БЕ** са най-разнообразни: а) разнодиалектни – мизийски, балкански, тракийски, родопски, и особено македонски; б) писмено-регионална форма на БЕ в РМ; в) книжовнобългарски. Любопитен факт е, че „За първи път през 2005 г. на територията на САЩ БЕ става официален език, на който се дават разяснения от данъчната администрация (Ковчежничеството на окръг Кук, в щата Илинойс). Така БЕ е 21 официален език в щата Илинойс и продължава да се използва при плащането на данъци“ (Колев, с. 339 – 340). В **Канада** преселението на българи става на няколко вълни, като най-стара е икономическата емиграция от 1912 г., най-нова – тази след промените.

Тя има друг облик, това са млади, високообразовани българи. Почти 10% от българските учени, напуснали БАН, се установяват в Канада. По самооценка българите тук са около 180 000 души, а македонските – 150 000. **Формите на БЕ:** а) разнодиалектна с превес на югозападнобългарската; б) книжовнобългарска. В **Мексико** след 1990 г. от българи, работили в Куба, но неприбрали се у нас обратно, а останали на Североамериканския континент в съседната държава, се оформя ново имигрантско гнездо с над 5000 души, които освен на нова работа на ново място организират и свой нов обществен живот – създават Мексиканско-българско културно дружество, българско училище и др. институции, поддържащи националната идентичност и езика. В **Хондурас** от първите пристигнали през 30-те г. 130 наши градинари и от уволнените след края на Първата световна война офицери броят на българите нараства сега на 10 000. Макар и потопени в голямата чуждоезична маса, родолюбивите внуци на децата от второто поколение продължават да носят български имена, дадени от бащите им. В **Куба**, поради настъпилите политически промени у нас и свързаното с тях отражение, там са останали едва 100 българи (в Хавана). В **Аржентина** заселниците българи от първата икономическа вълна са от началото на ХХ в. – след края на Първата световна война. Броят им е относително малък – 3312 души. Това са градинари от Великотърновско. По-големи са групите (около 5000 души) от втората вълна (1922 г.), когато пропагандно им се обещава земя за обработване. Едни от тях действително се захващат с отглеждане на памук и картофи, други стават индустриални работници нефтопроизводители, а трети се захващат с месопереработка. Приливът от имигранти достига до внушителната за това време цифра от 20 000 българи. През Втората световна война в Аржентина пристигат повече от 30 000 имигранти, но след нея част от тях се завръщат отново в България. Второто поколение от старите заселници се ориентира към високопрестижни професии. Последната, най-нова икономическа вълна от близо 15 000 души е резултат от демократичните промени, извършени през 90-те г. на ХХ в. в България. Днес старите и новите българи в Аржентина са около 75 – 80 000 души. Броят на българоезичните от Македония е достигнал до 30 000 души. **Форми на БЕ:** а) диалектни – централнобалкански (дряновски, ловешки, великотърновски), мизийски (търговишки), северозападнобългарски (плевенски, северноврачански), югозападнобългарски от Македония; б) книжовнобългарска. Всички изследователи обръщат внимание на важния факт, че макар и селяни, българите емигранти (89% мъже) са масово грамотни. В **Бразилия** картината е подобна на тази в Аржентина. Огромният брой българи преселници (около 60 000) е получен вследствие на създадената в края на ХІХ в. и в Бразилия пропагандна Асоциация за набиране на европейски емигранти с обещания за раздаване на земя и бързо забогатяване. **Форми на БЕ:** а) диалектна (централнобалканска, мизийска, северозападнобългарска и югозападнобългарска) – в отстъпление;

б) книжнобългарска – в отстъпление. Като се изключи **Уругвай** със своите 1500 българи – потомци на градинари, символичен характер има българската емиграция в следните страни на Южна Америка: **Чили** – 600 души; **Боливия** – 200 души; **Колумбия** – 100 души.

VII. Българският език в Австралия и Нова Зеландия

Проблемът с броя на българите в тази част на света е много сложен поради някои задълбочили се процеси на отродяване на етническите българи, започнали още на старо място след откъсването на части от българското етническо землище от завоевателите. Въпросът за българския характер на езика, говорен до и след това откъсване, обаче е ясен и не подлежи на доказване независимо от чуждите народностни етикети, които се лепят към него. Етническите българи и на старо, и на ново място, дори и тогава, когато престанат да се чувстват българи под влияние на чуждите (национални, политически, идеологически и културни) пропаганди, в крайна сметка си остават българоезични, а с това продължават да бъдат обект на изследване от българистичната лингвистика както заради езика, така и заради новите му форми, ако такива са били създадени с цел да бъде външно прикрит истинският му иманентен характер. Следователно в Австралия и Нова Зеландия има няколко типа българи с единен етнически произход: едните от тях – със запазено, а другите – с променено народностно съзнание. И трите типа говорят един и същи език – български, т.е. не са престанали да бъдат българоезични. **Форми на БЕ:** а) разнодиялектни, но основна е югозападнобългарската от Егейска Македония, следвана от *a*-наречието в Р Македония и от централнобалканската и мизийската; б) писмено-регионална форма на БЕ в Македония; в) книжнобългарска във всичките ѝ разновидности.

От направения преглед на проблема за битуването на БЕ по света могат да бъдат направени следните по-важни **изводи**.

1. Досегашната представа за българската диаспора и за носения от нея БЕ, поради изкривен идеологически, а с това и недостатъчен политически, обществен, културен и научен интерес, е крайно непълна, за да не се каже истината, че е бедна и понякога невярна. Не само по-голямата част от „обикновените“ български граждани, но и преобладаващият дял научни работници, в това число и редица лингвисти, не знаят, че освен в България, в сегашните ѝ максимално стеснени граници, по света съществуват много големи общности от българи в други държави – някъде признати като национални малцинства, другаде – не. Тези общности условно и фигуративно можем да наречем **няколко „малки Българи“** или **„нови Българи“** зад граница. Става дума за такива български общности като тези в Украйна, Молдова, Аржентина, Бразилия и в някои щати на САЩ, където българската емиграция по официални и неофициални данни приближава стотина хиляди души. Този проблем с всеки

изминал ден се изостря все повече предвид застаряването на българската нация и продължаващото ѝ „изтичане“ навън, достигашо вече общо **пет-шест милиона души**.

2. По **време на извършване** преселванията на българите са главно два типа: стари – до промените през 90-те години на XX век, и нови – след промените. (Те продължават и до днес). **Старите** започват от края на XVIII в., особено интензивни са през XIX в. и началото на XX в. Те са предизвикани както от политически, така и от икономически причини. Най-стари са преселванията от 1772 – 1773; 1782; 1790; 1801 – 1812; 1830 – 1837; 1853 – 1856 год. на източните българи (предимно) в Бесарабия. Те имат както политически характер (бягство от робството), така и икономически (получаване на земя за обработка и изхранване на семействата на новото място). Предимно икономически характер имат българските емигрантски градинарски заселвания в Източна и Централна Европа (най-вече), в Америка и Австралия от края на XIX и началото на XX век. **Новите** преселвания (след 1989 г.) продължават и до днес. За разлика от старите, които имат по-организиран и доста по-компактен характер, те са от дифузен (разпръснат) тип и се дължат на **икономически причини** – търсене на по-високо възнаграждение за положения труд. Страните, към които са се устремили нашите нови преселници, са много богати или по-богати от България и имат възможности за предоставяне на голям брой работни места: Германия, Великобритания, Испания, Франция, Италия, Гърция – в Европа; Канада, САЩ, Аржентина – в двете Америки; Австралия; (Южна) Африка; Кипър, Израел – в Азия. Малко по-компактно се откриват българоезичните в Югоизточната част на Канада (до границата със САЩ); в Чикаго (САЩ); в най-източната крайокеанска част на Австралия.

„Картата на българския език на ново място по света“ доста отчетливо отразява противопоставянето на **Източна Европа** (заедно с вторичните „вътрешни“ преселвания в Средна Азия) – със стари заселници (вж. фигурите с червен цвят) на **Западна Европа** – с нови заселници (вж. фигурите със син цвят). Новият свят (двете Америки и Австралия) заема средищно положение. Той предимно е приютил заселници и от двата типа (вж. фигурите с червен и син цвят наполовина).

3. За да се стабилизира и българският език в чужбина, внимание трябва да бъде отделено на **поддържащите институции** – училища, които все още са малко на брой, библиотеки, църковни общини, издателства с издания на книжовен БЕ, който обединява със своя наднационален статус и пречи на скъсване на връзките с културно-просветните институции в България. Трябва да се разшири изграждането на различни по тип школи, радио и тв канали и пр., с една дума, трябва да са налице онези необходими центрове за езикова комуникация, без които не би могла да съществува която и да е народност по света. Необходимо е също така да се работи за заемане на достойно място на

БЕ в билингвалните и полилингвалните отношения при интернационалното общуване, за да не бъде той винаги в подчинено отношение като непрестижен. Разпокъсаността на българската диаспора не може да бъде оставена без внимание, както е било досега.

4. Като се има предвид броят на българите от езиковия континуум (езикът на българите в старите историко-географски области – Мизия, Тракия и Македония – във и извън държавните граници; срвн. „Карта на диалектната делитба на българския език“, издадена от БАН, 2014 г. и „говорещата“ Дигитална карта на българските диалекти – http://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/) и към него се прибави броят на българоезичните от новите места по целия свят, то общият брой на говорещите български по нашата планета се движи около 15 милиона души. Оттук може да се види централната роля, която играе българският език за обединяване и съхранение на нацията дори в условията на засилваща се глобализация.

Съкращения:

БЕ – български език

РМ – Република Македония

ЕМ – Егейска Македония

СБДЛГ – Секция за българска диалектология и лингвистична география

ИБЕ – Институт за български език

ЛИТЕРАТУРА

- Kolev, Y. (2013). *Mayka Bulgariya i neynite cheda po sveta*. Sofiya. [Колев, Й. (2013). *Майка България и нейните чедя по света*. София.]

**MAP OF “BULGARIAN LANGUAGE IN A NEW PLACE
IN THE WORLD”**

✉ **Dr. Ana Kocheva, Assoc. Prof.**
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
Shipchenski prohod 52, bl. 17
Sofia, Bulgaria
E-mail: anak@abv.bg